

situne dei

Årsskrift för
Sigtunaforskning
och historisk arkeologi

2011

Redaktion:
Rune Edberg och Anders Wikström

Utgiven av
Sigtuna Museum

Att resa runsten eller inte – det är frågan

Tankar kring två vikingamiljöer i norra Haninge

Roger Wikell

För snart 1000 år sedan restes många runstenar i östra Svealand. Materialet är en rik källa till vikingatidsstudier. Särskilt när man studerar kristningsprocessen. Även *frånvaron* av runstenar kan vara en källa till kunskap, något vi ska se i det följande. Runstenar är som bekant knutna till den tid då det gamla Svitjod blev ett kristet rike. Dragkampen om sinnena var intensiv och utifrån mängden runstenar att döma förstår vi att viljorna har varit starka. Alltsammans var en social angelägenhet som handlade om identitet och grundläggande världssyn. Runstenar är ett krisfenomen, och då de restes var det ingalunda avgjort att det kristna projektet skulle lyckas. Runstenar är därför offensiva kristna markörer. De visar vilken sida man har valt. Att då *inte* resa runsten är ett lika tydligt som aktivt ställningstagande.

Vi ska närmare studera fenomenet utifrån två likvärdiga bygder på Södertörn, Södermanland. Det ena ”modellområdet” har flera runstenar. Det andra inga alls. Eller inga kända ska vi försiktigtvis lägga till som en brasklapp, men för den kommande diskussionen utgår vi från nuvarande kunskapsläge. Miljöerna ligger i norra Haninge. De tillhör ”bygden ovanskogs”, och

är två av närmare tjugotalet småbygder som likt gläntor ligger insprängda i skogshavet Hanveden på Södertörn. Hanveden är höglänt och kuperat med stora partier hällmarkskog, vars mest kända del är urskogsområdet Tyresta nationalpark. Mitt i Hanveden ligger östra Mälardalens högsta punkt, Tornberget 111 möh. Mellan bergplåtarna sträcker sig sprickdalar, och i dessa ligger otaliga myrar och skogssjöar. Där naturen skapat större bördiga dalar fanns goda marker för åker och äng. Här bröt man bygd och grundade gårdar med namn på -sta och -by etc. Mindre dalar har nyttjats till bete, något som talrika namn på sätra och boda visar. Ibland finns det stensättningar vid de senare platserna, vilket visar att de är äldre än medeltid. För tusen år sedan levde tämligen mycket folk i de spridda småbygderna. Tydligt var gårdarna välmående. Närmare 20 runstenar ger oss de första kända namnen på ”skogsborna”: Farbjörn och Håulf bodde i Tyresta (Sö 270), Tore, Sven och Vinjut, söner till Helga, i Farsta (Sö 290), Vigmar med fem söner i Bröta (Sö 298) och så alla dem vi snart ska möta i miljön vid Klēna: Torfast, Halvdan, Hjälmsvid, Torgöt, Hallsten, Tjälve, Anund, Viking och Store.

Våra två ”småland” ligger i tassemarkerna vid den stora sjön Drevviken. Den ena bygden i sjöns västra ände, med de förhistoriska gårdarna Söderby, Klana, Norrby samt Täckeråker. Området ligger idag omedelbart norr om Handen, och här kan man besöka tre runstenar (Sö 268, 269, 272), samt leta efter en förkommen (Sö 271) (Runqvist 1957a, Wikell 2011a). Till området kan vi föra Länna (med två gravfält), som ligger norr om sjön, och inom synhåll från Norrby och Täckeråker. Länna har ingen känd runsten. Det andra området ligger i Drevvikens östra hörn där sjön också har sitt utlopp via Gudö å som mynnar ut vid Tyresö. Det östra området består av gårdarna Vendelsö, Gudö, Näsby och Kumla. Alla med förhistoriska gravfält – men inga kända runstenar.

De båda miljöerna åtskiljs av ett 2,5 km brett skogsområde. Men förbindelser har via stigar lätt kunnat upprätthållas. I söder löper Stockholmsåsen, som lokalt heter Söderby malm för västra området, och Vendelsö malm för östra området. Såväl sommar som vinter har sjön Drevviken också varit en förbindelselänk. Det har sannerligen inte saknats möjligheter att besöka grannarna. Ändå skiljer de sig markant åt angående seden att resa runstenar. Om nuvarande spridningsbild stämmer med en forntida verklighet så kan vi skissa på ett scenario med en spännande social situation.

Då bygd bröts i skogen

I båda bygderna ovanskogs finns, så långt de är bevarade, vackra gravfält vid de gamla byarna. Begreppet ovanskogs hänför sig till att de ligger norr om den öppna och sammanhängande Haningebygden (Öster- och Västerhaninge sn). I kyrkbygden finns en tät fornlämningsbild med rötter i brons-

åldern. Däremot framstår skogen som något av ödemark vid samma tid. Men fyndet av en skafthålsyxa, några skålgropar och en fornborg visar att området nyttjades tidigt.

Gravfälten i våra studieområden är alla så kallade höggravfält, och de pekar på en plötslig kolonisation kring 500–600 e.Kr. I likhet med så många andra gravfält är de hårt kringskurna och skadade genom odling, täkter, vägar och bebyggelse. I FMIS kan man läsa följande beskrivningar; ”svårt skadade av bebyggelse och vägdragning”, ”skadat genom äldre odlingar”, ”starkt skadat av trädgårdsarbeten”, ”skadat av grustäkt och väg”. I vissa fall återstår bara sorgliga rester av en gång vackra ättebackar, som det utplånade gravfältet vid Vendelsö säteri. Enlig Gustaf Upmark (1863:41) fanns ”en betydlig mängd (ättehögar), till en del ganska stora”. I dag återstår tre stensättningar (RAÅ 107). Trots att ett stort antal anläggningar försvunnit går det att rekonstruera bebyggelsemönstret. Ett mönster som har sin begynnelse i folkvandringstid, något som arkeologiskt undersökta gravar ger besked om. Landnamet synes börja med en rivstart under folkvandringstid/äldsta vendeltid i båda våra studieområden.

De bevarade fornlämningsstenarna är givetvis olika, vilket enligt traditionell bebyggelsearkeologisk diskurs skulle tolkas som att de vore olikåldriga, med en större primärenhet omgiven av mindre och yngre enheter (Ambrosiani 1964, 1991). I västra området Klana med pendangerna Söderby, Norrby och Täckeråker. I östra med Kumla, följt av Näsby, Gudö och Vendelsö. Men gravfälten vid de små, sistnämnda enheterna är bara skuggor av vad de en gång förmodligen har varit. Kan det vara så att vi förleds av de sämre bevarade fornlämningsstenarna? Gårdarnas marker är lika stora.

Hur många gånger delas en gård genom arv? Förmodligen etableras alla enheter så gott som samtidigt – arla i nybyggartid strax före år 600. Vi ska se mer kvalitativt på fornlämningsbilden utifrån ett aktörsperspektiv, hellre än att bara förlita oss på storskaliga kvantifieringar (Lhammer 2007). Alla enheter uppvisar nämligen en oförvägen självständighet i gravars storlek och exponeringar. Ingen ber om ursäkt för sin existens.

Vid Söderbytorp har en hög (Raä 387) undersökts. Den daterades till folkvandringstid, och innehöll bland annat blått glas. Intill högen hittades ett depåfynd av spadformiga ämnesjärn, ett städ och en yxa (Runeson 1994). Denna hög låg på en mindre höjd, med utsikt över dalen. Ska man tolka detta som en grundläggargrav? Uppförd över en av de första som här slog ner sina bopålar? I nuvarande kunskapsläge är den äldst, och den tillhör Söderby, som därmed vore primärenhet.

På motsatta sidan av dalen, i söderslutningen, ligger två gravfält och spridda stensättningar (Raä 302, 307, 314, 315) som skulle kunna vara resterna av ett ursprungligen sammanhängande gravfält. Raä 307 är undersökt och där påträffades under högar och ”runda förhöjningar” bland annat fyra skelettgravar med kistspikar, järnknivar, keramik och ben (Jacobsson 2004). Sträckan på söderslutningen (Ö–V) och därmed på det förmodade stora gravfältet är 300 m. De gravar som har undersökts med tidigkristen karaktär ligger längst i väster. Om gravfältet har vuxit västerut med tiden, så har vi de äldsta gravarna i öster (Raä 302, 314 och 315). Dessa utgörs av högar och höglignande stensättningar, med bland annat två fallna mittstenar. Den förmodade mängden försvunna gravar vid Söderby skulle kunna motsvara mängden vid Klena (Raä 118 med

100 anläggningar), och båda gravfälten skulle därmed hypotetiskt vara lika gamla. Söderbys östra gravar ligger 200 m söder om det stora gravfältet vid Klena. Gravfältet kommunicerar således visuellt med varandra från första början.

Täckeråker och Norrby har svårt skadade gravfält (Raä 121 respektive Raä 122, 125) där de nuvarande fornlämningstalen inte avslöjar åldern på enheterna. Täckeråker med blott 10 bevarade anläggningar väger mycket lätt i nuvarande kunskapsläge om det inte vore för att i norra delen av ägofiguren fanns en stor hög, Raä 119. Högen som ligger nära gamla Stockholmsvägen (och gränsen mot Länna gård i Huddinge sn) är enligt FMIS skadad och avplanad men har ändå storleken 19 m i tvärmått och 1,5 m i höjd. Högen kan kallas storhög (Bratt 2008).

Vi har en liknande situation för Norrby, där kvalitativt tunga fornlämningar och fynd väger upp de låga fornlämningstalen, ca 35 gravar. Först har vi en ensamliggande hög, Raä 123, med en storlek på 11 m i diameter och en angiven höjd på 1 m. Högen ligger vid Norrbys gräns mot Täckeråker ovanför en liten bäck som rinner norrut mot Drevviken. Gränsen följer bäcken. På andra sidan bäcken, på Täckeråkers sida, möter en hålväg (Raä 189) som i sitt bevarade tillstånd är 25 m lång och 0,3–0,7 m djup. Vägen och högen ligger i anslutning till ett broeller vadställe vid gränsen mellan två ägor. Vägen fortsätter åt nordväst förbi Täckeråkers gravfält och bytomt, och senare norrut mot storhögen. Norrbys gravfält ligger inom synhåll i nordost. Platsen uppvisar alla kriterier för att en runsten har stått här. Möjligen ligger stenen kvar nere i bäckslänten. Det är intressant att Norrby som först framstår som tämligen lätt bebyggelsemässigt sett anlägger en hög vid ett broställe – i lik-

het med andra mer tunga enheter. Man tänker först och främst på Broby bro i Täby sn, Uppland, där tidigkristen gravgård, runsten, bro och hög ingår i det kända monumentet (Andersson 2010). Exempelen kan mångfaldigas, men den tydligaste miljön är Sagån. På gränsen (Sagån) mellan Uppland och Västmanland ligger flera storhögar/ kungshögar intill vadstället för Eriksgatan. Högar, runstenar, gränser samt vägar och vadstäl- len hör ihop.

Att ”lilla” Norrby agerar som de tunga aktörerna visar på självförtroende. Något som torde bottna i en reell dåtida verklighet. Syn för sägen är två vikingatida fynd på Norrbys marker: ett svärd och en silver- skatt. Svärdet hittades av en tillfällighet i Drevvikens gyttjiga strand. Vid fyndtillfäl- let var fortfarande träkavlen kvar, men den föll genast av. Klingan är av frankisk till- verkning med inskriften Ingelri. Hjalt och svärdsknapp har nordiskt flättnöster av sil- verinläggningar. Svärdet dateras till ca år 1000 (Runqvist 1957b). Silverskatten hitta- des vid maskletning på en tomt långt in på Norrbys ägor, och består av följande mynt: 1 abbasider (775/776), 1 marwanider (994/995), 29 hela mynt + 6 fragment från England (979–1035), 142 hela mynt + 11 fragment från Tyskland, 3 från Danmark och 2 nordiska imitationer av anglosaxiska mynt, samt 1 bitsilver, 1 pärla, 1 bleck och 1 ten, allt av silver. De engelska mynten är präglade för Ethelred II och Knut den store. Slutmynt (1035–1042) är för Hardeknut i Lund (SHM28833; Lundström 1970). Sam- mantaget uppvisar Norrby, liksom övriga enheter, en pondus och självständighet, po- litiskt såväl som ekonomiskt, som man kanske inte skulle förvänta sig utifrån anta- let fornlämningar. Den som rör om svärd

och silver måste vara en ”god bonde” som flera runstenar korthugget meddelar.

Fornlämningsbilden för vårt andra om- råde i Drevvikens östra ände är så gott som identisk med det västra. Varje gård har grav- fält: Kumla, Näsby, Gudö och Vendelsö. Gravfälten är också skadade. Vackrast är det vid Kumla som ligger på en udde i Drevvi- ken, där den största högen är 16 m bred och 1,6 m hög. Alltsammans väl synligt från sjön, och man kan räkna ca 75 gravkullar. Idag kallas platsen Fornudden. Även grav- fälten vid Vendelsö, Näsby och Gudö lig- ger/låg med utsikt mot vatten, antingen sjön eller Gudö å. Näsby och Gudös gravfält lig- ger vid ån och den gamla bron för vägen längs åsen. Platsen är idealisk för runstenar, men inget har hittats trots inventeringar. I likhet med västra området exponerar grav- fälten ut mot (färd)vägar och andra gravfält. Sammansättningen på gravfälten är den- samma: få stora högar och många små sten- sättningar. Även i östra området har folk- vandringstida gravfynd gjorts. Från Vendel- sö meddelas om ”en till stor del bortschak- tad hög, endast rester av ett röse över ett brandlager”. Bland fynden märks rembe- slag av brons, hornkam skuren ur ett stycke och björnklor. (SHM 20219). Björnklorna kan ges spännande tolkningar. I Fornvännen 1980 föreslår Bo Petré att björnfällar (med klor) i gravar kan indikera prestigefylld pälshandel, men i ett snabbt genmäle i sam- ma tidskrift föreslår religionshistorikern Åke V Ström (1980) att björnfällen är en statussymbol för Odenkult. Ser vi en björn- jägare i Hanveden? Eller satt det en bärsärk – en av ”krigarna i Odins sal” (Nordberg 2003) – i sin hög i Vendelsö?

Både vid Vendelsö, Gudö och Näsby har många vendel- och vikingatida gravfynd tillvaratagits vid undersökningar: spännen,

kedjespridare, pärlor (glas, brons och guld-
folie), torshammarringar, knivar, spik,
broddar etc (Riksantikvarieämbetet 1968,
Berger 2007). Alltsammans tecken på väl-
mående och självständiga gårdar/byar. En-
heter som inte står det västra området efter
vad gäller äng och åker, fynd och fornläm-
ningar. Det har inte saknats ekonomi för
runstenar. Något annat måste ha varit mer
angeläget när de som bor vid Gudö inte re-
ser stenar. Båda områdena synes vara full-
koloniserade tämligen omgående. Gårdarna
har varit välmående i bortåt 400 år, när
plötsligt det västra området börjar resa
runstenar.

Då runstenar restes

Det västra området har en runsten per enhet.
Vi ska närma oss dessa från söder mot norr,
och då se dem i sitt läge i landskapet, samt
kommentera deras ikonografi. Runstenar-
nas bildspråk kan ses om en kristen predi-
kan (Zachrisson 1998; Lager 2002; Wikell
2009, 2011b). Korset är Kristus – lejonet –
som besegrar Ondskans orm – rundraken.
Samtidigt kan korset ses som Yggdrasil om-
givet av Midgårdsormen. Ett Ragnaröks-
motiv utifrån den hedniska världsbilden,
men nu använd som en kenning i kristen
missionsstrategi.

Söderby malm Sö 269

I Handen står en djupt huggen runsten på
torget framför Biblioteket. Innan Handen
blev kommuncentrum i Haninge, en de av
södra kranskommunerna till Stockholm,
stod stenen ensam i tallskogen på en rull-
stensås. Rannsakingarna från 1600-talet
meddelar att den stod ”vedh vägen emellan
Söderby och Wester Haninge körka på san-
moon”. Johannes Peringskiöld nämner plat-
sen som ”på heden vid stora vägen”. Läget

är väl valt. Stenen står på krönet av åsen där
fyra vägar möts, och kommer man från sö-
der, nere från Haningebygden, så är stenen
det första man möter innan man når bygden
ovanskogs. Inskriften lyder:

*”Anund (och) ... reste denna sten efter
Vikinge, sin fader. Stores son.”*

Stilmässigt hör stenen till Anne-Sofie
Gräslunds (1992) Pr 2, 1020–1050 e.Kr.
Stenen kan tillskrivas Halvdan, som även
har gjort stenar i Pr 3, ca 1050–1080 e.Kr.
(Sö 270 m.fl. Brate & Wessén 1924–36;
Källström 2007). Vi kan därför räkna med
att stenen är gjord närmare 1000-talets mitt.
Bestickande är att Anund och NN:s farfar
Store döper sin son till Vikinge. Är det så att
Store for i viking i början av 1000-talet? Nå-
got som silver och svärd i Norrby indikerar.
Sannolikt finns det ett samband här, men
hur det sett ut i detalj är svårt att veta. Men
det är ändå fascinerande att folk från Klena-
bygden sannolikt var ombord då långskepp
korsade Nordsjön i storpolitiska händelser
kring förra millennieskiftet. Var det då man
blev kristen? Stenen har ett stilrent kors.

Täckeråker Sö 271

Fortsätter man norrut från Sö 269, når man
efter 1200 m platsen för nästa runsten,
Sö 271. I dag är stenen förkommen, men på
en karta från 1729 över allmanningen Han-
veden omnämns den på Täckeråkers mark
på gränsen mot Söderby (Runqvist 1957a,
1975). Den har stått vid en bro över sank-
marken vid Dammkärret. Lyckligtvis är ste-
nen avritad av Petrus Helgonius år 1686:

*”Hallsten reste stenen efter Tjälve, sin
fader. Amunde högg.”*

Stenen är ristad av Amunde som har va-
rit flitigt verksam på Södertörn, och hans
vana trogen i stilen FP – ”fågelperspektiv”,
ca 1015–1050 e.Kr. (Källström 2007).

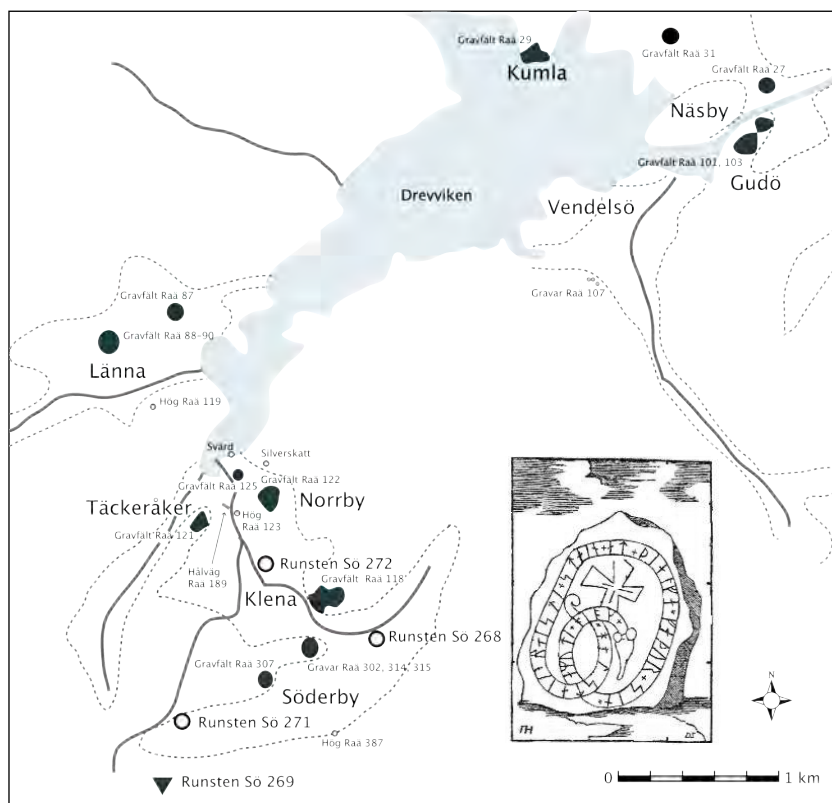
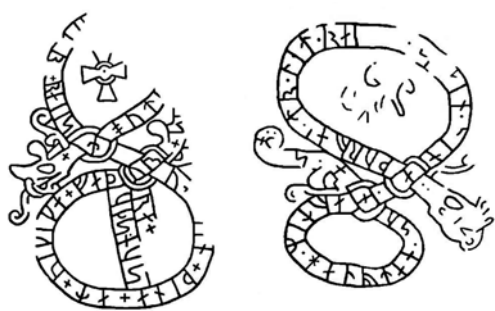
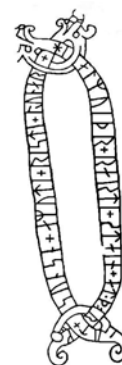

Fig. 1. De två bygderna vid Drevviken på Södertörn med de fornlämningar som nämns i texten. Karta red.

Infälld: den nu försvunna runstenen Sö 271 efter en äldre avritning.

Nedan: Runstenen Sö 268.

Runstenarna Sö 269 t.v. och Sö 272.

Amunde har gjort Ingvarsstenen Sö 254, Vansta, Ösmo sn. Ingvar föll i Särkland 1041, så det är sannolikt att Amunde var verksam under FP:s senare del. Amundes stenar i FP har ofta stora kors.

Upp-Norrby Sö 272

Fortsätter vi längs vägen mot nordost ser man nästa sten i Norrbys sydöstra hörn, där Norrby gränsar mot Täckeraåker och Söderby. Stenen hittades 1915 vid plöjning av en träda. Området är sankt och ligger nära en dikad bäck. Sannolikt har det gått både väg och bro här, och försätter man norrut över gårdet så når man den ovan omtalade högen och hålvägen. Inskriften lyder:

”Torfast lät resa denna sten efter Halvdan, sin son.”

I stället för ett centralt placerat kors ser vi en ryttarbild. Det är oklart vad som åsyftas, men ryttaridealet skulle passa med folk som är vana att hantera svärd och silver. Anmärkningsvärt är hur ”taffligt” stenen är huggen. Den ser nästan ut som en hemgjord kopia av Sö 269. Inte alls i paritet med

fynden i Norrby, eller ens jämförbara i hantverksskicklighet med övriga stenar i området.

Söderby Sö 268

Den sista kända runstenen i vårt studieområde står vid Söderby säteri. Den är funnen vid Nyploggen 1821, men det är okänt var det har legat enligt SR. Uppgift i FMIS anger fyndplatsen som ”sydöst om Söderby” och hänvisar till SGU 1870. Om det stämmer så torde stenen ursprungligen ha hört till Klēna. Läget sydöst om Söderby/Klēna är sankt, såsom det plägar vara vid foten av rullstensåsar. Vi anar att stenen har stått vid en bro för att sedan ansluta till ”stora vägen på heden” åt Vendelsö malm. Inskriften lyder:

”Hjälmid reste stenen efter Torgöt, sin son. Amunde ristade runorna.”

Amunde har gjort ett mästerverk. Han har nu förvånande nog helt bytt stil, till Pr 2. Det är sen Ringerikestil i likhet med Ramsundsristningen Sö 101 och Sö 106 vid Kungshållet i västra Sörmland. Något som också talar för att Amunde var verksam närmare år 1050, en tidsfästning som stämmer med den förmodade dateringen av Sö 269. Således synes alla stenar i området resas under tämligen kort tid.

Till sist ska vi vända oss till Länna på andra sidan viken. Fyndet av ett knivskaft i ben med futharken inristad (Sö 379, SHM 16059) från det östra gravfältet (Raä 87) äger sitt intresse i runstensmiljön kring Klēna. Inskriften kan tolkas som en kristen eskatologisk formel, hänsyftande på Begynnelsen och Änden – A och O i det grekiska alfabetet – vilket är en kenning för Kristus som världens skapare och domare. De var tydligen kristna i Länna.

Som kristna var folket kring Klēna säkert i Sigtuna, där de kunde delta i mässa och marknad. Kanske de tillsammans ägde en tomt i staden? Kommer knivskaftet från Sigtuna? De har gemensamt under tämligen kort tid, att döma utifrån stildateringarna av stenarna (ca 1040–1060 e.Kr.), närapå momentant rest stenar på respektive gård/by. Hela landskapsrummet helgades förmodligen som kristet (jfr Frösöstenen, Strömbäck 1928). Situationen påminner om landnamet 500 år tidigare då de första högarna uppfördes.

Då den forna seden hävdades

Centralt i östra området ligger Gudö. I sin avhandling ”Gudarnas platser” tar Per Vikstrand (2001:401) upp namnet som ett av få i Svealand med namnleden ”Gud”. Det finns visserligen förslag på att ”gud” kan avse våtmarker, översvämmad mark, vilket skulle kunna passa vid Drevviken och ån. Men med tanke på hur ofta låglänta områden svämmas över under vår och höst, så borde vi ha många platsnamn på Gud-, men så är inte fallet. Vikstrand ser därför en sakral bakgrund, antingen som en Gudarnas plats, möjligen en godes gård. Äldsta belägget av Gudö är från 1409 (*j gudhöö*). Någon ö ute i vatten som efterleden -ö skulle hänvisa till saknas rent topografiskt. Namnleden finns på fler platser på Södertörn där öar helt saknas: Vendelsö, Tyresö, Gladö. Oavsett vad -ö hänförs till så är för vårt vidkommande förleden Gud- synnerligen intressant. Den sannolika förkristna sakrala bakgrunden är tilltalande. Något som kan finna stöd i frånvaron av runstenar. Om den rådande spridningsbilden är sann mot en forntida verklighet, så är min tolkning att Gudöborna aktivt har låtit bli att resa runste-

nar, eftersom det per definition är en kristen gärning. De har varit den forna seden trogna, och det utifrån sin förankring och identitet till den heliga platsen som namnet Gudö indikerar. Det östra området är ”en hednisk glänta i en skog av kristna runstenar” i alla väderstreck: i norr Farsta och Ågesta (Sö 290, Sö 301), i öster Tyresö (Fv 1971:207), i söder Tyresta (Sö 270) och Berga (Sb 1965:19) och 20-talet stenar nere i Haningebygden, i väster de fyra vi redan är bekanta med kring Klēna. Ytterligare fem km västerut, vid Lissma, finns ett fragment (Sö 378).

De nykristnas namn är hågkomna genom runstenarna, medan namnen på hedningarna är bortglömda. Men just frånvaron av runstenar, och ortnamnet Gudö, påminner oss ändå om dessa aktiva gammeltroende. De har avsatt tydliga spår i fornlämningar och ortnamn. Förmodligen deltog Gudöborna vid de stora bloten i Uppsala, eftersom de var självägande bönder med god ekonomi. De satt på gård och grund i en bygd som brutits 500 år tidigare. De kunde ta med sig egen ”ask och dosa” till blot och gästbud. De kunde ha rest många runstenar om de velat.

Viljan att resa runsten var den avgörande faktorn. Något som i första hand inte beror på ekonomi som det ofta föreslås. I bygden ovanskogs fanns det knappast storbönder med mycket jord. Ekonomi har faktiskt ganska lite att göra med runstensseden i östra Svealand, även om en god ekonomi, som vikingasilver, inte sitter i vägen. Frågor som vem man är och vill vara har varit mer styrande. Man valde antingen hoppet om ljus och paradiset hos de gamla Gudarna i Gudö.

Summary

During the late Viking Age many runestones were erected in eastern Svealand. Runestones are usually early signs of the acceptance of Christianity. The nearly 1500 runic monuments in the region clearly show that Christianity had many followers. It has been proposed that runestones demanded wealthy commissioners. But we can see that the rich did not always accept Christianity; preferring to hold onto their old gods and consequently would not have raised any runic monuments. The article compares two small areas in Haninge, Södermanland (south of Stockholm); a Christian area with four runestones and an area lacking any. It is proposed that the inhabitants of the latter remained loyal to a pagan ritual place in their area, called Gudö – “the place of the Gods”.

Referenser

- Ambrosiani, B. 1964. *Fornlämningar och bebyggelse. Studier i Attundalands och Södertörns förhistoria*. Uppsala.
- Ambrosiani, B. 1991. Järnåldern – bygden växer fram. *Haninges historia*. Haninge.
- Andersson, L. 2010. Vilka begravdes vid Broby bro? Om en utvald skara människor som levde för 1000 år sedan. *Täby i vikingatid*. Täby.
- Brate, E & Wessén, E. 1924–1936. *Södermanlands runinskrifter*. Stockholm.
- Bratt, P. 2008. *Makt uttryckt i jord och sten. Stora högar och maktstrukturer i Mälardalen under järnåldern*. Stockholm.
- Berger, Å. 2007. *En hög vid Vikvägen*. Stockholms läns museum rapport 2007:14. Stockholm.
- Gräslund, A-S. 1992. Runstenar – om ornamentik och datering II. *Tor* 24. Uppsala
- Jacobsson, B. 2004. *Söderby 307, Österhaninge sn, Södermanland*. Otryckt rapport F5107/73. Raä dnr 321-603-2005.

- Källström, M. 2007. *Mästare och minnesmärken. Studier kring vikingatida runristare och skriftmiljöer i Norden*. Stockholm.
- Lager, L. 2002. *Den synliga tron. Runstensors som en spegling av kristnandet av Sverige*. Uppsala.
- Lihammer, A. 2007. *Bortom riksbildningen. Människor, landskap och makt i sydöstra Skandinavien*. Lund.
- Lundström, L. 1970. De engelska mynten i fyn-det från Opp-Norrby i Österhaninge socken. *Fornvännen* 65.
- Nordberg, A. 2003. *Krigarna i Odins sal. Dödsföreställningar och krigarkult i fornnordisk religion*. Stockholm.
- Riksantikvarieämbetet, 1968. Fornlämningarna 101 och 103, Gudö, Österhaninge sn, Södermanland. Riksantikvarieämbetet rapport.
- Petré, B. 1980. Björnfällen i begravningsritua-len – statusobjekt speglade regional skinnhandel? *Fornvännen* 75.
- Runqvist, H. 1957a. Haningebygdens försvunna runstenar. *Haningebygden* 5. Västerhaninge.
- Runqvist, H. 1957b. Vikingasvärdet från Norrby Villastad i Österhaninge. *Haningebygden* 5. Västerhaninge.
- Runqvist, H. 1975. Runinskrifter i Haninge. *Haningebygden* 12. Västerhaninge.
- Strömbäck, D. 1928. *Att helga land: Studier i Landnáma och det äldsta rituella besittningstagandet*. Uppsala-Stockholm.
- Ström, Å. V. 1980. Björnfällar och Oden-religion. *Fornvännen* 75.
- Upmark, G. 1863 (1977). Fornlemningar i Sot-holms Härad. *Haningebygden* 13. Västerhaninge.
- Vikstrand, P. 2001. *Gudarnas platser. Förkristna sakrala ortnamn i Mälardalen*. Uppsala.
- Wikell, R. 2009. En hane gal för hedningarna – om kristna runstenar och broar i Haninge. *Bro till evigheten. Brons rumsliga, sociala och religiösa dimension under vikingatid och tidig medeltid*. Red. A. Nordberg & L. Andersson. Stockholms läns museum. Nacka.
- Wikell, R. 2010. En hane gal vid Runmarsvretten. *Glimtar från Haningebygden* 2010:2.
- Wikell, R. 2011a. Försvunna och förgäves eftersökta – Haninges förkomna runstenar. *Glimtar från Haningebygden* 2011:1.
- Wikell, R. 2011b. Yggdrasil och Ragnarök – i hedna gravar och på kristna runstenar. *Forntid på ostkusten* 2. Västervik.
- Zachrisson, T. 1998. *Gård, gräns, gravfält. Sammanhang kring ädelmetalldepåer och runstenar från vikingatid och tidigmedeltid i Uppland och Gästrikland*. Stockholm.